

DOI: <https://doi.org/10.36719/3005-3137/8/53-60>

İsmayıl Kazımov

AMEA İ.Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu Türk dilləri şöbəsinin müdiri
filologiya elmləri doktoru, professor
<https://orcid.org/0009-0001-4252-7295>
prof. Ismayil.kazimov@ gmail.com

Ü.Hacıbəylinin felyetonlarının bəzi dil xüsusiyyətləri

Xülasə

Məqalə dahi bəstəkar, böyük komediya ustası, felyetonlar müəllifi Üzeyir Hacıbəylinin felyeton dili və üslubuna həsr edilmişdir. Nəzərdən keçirilən dil faktları Ü.Hacıbəylinin sənətkarlıq qüdrətini, misilsiz satira və yumor ustası olduğunu bir daha təsdiq edir, həm də aydın olur ki, sarsılmaz iradə sahibi məqalə və felyetonlarında köhnəliklə, öz dövrünü başa vurmaqda olan dünya ilə gərgin mübarizə aparmış, yüksək bədii-estetik keyfiyyətə malik olan sənət dili, obrazlı və orijinal ifadə tərzilə fanatizmi, bütün arxaik və yaramaq idarəçiliyi nifrətlə ifşa etmişdir. Beləliklə, Ü.Hacıbəylinin felyeton dili ictimai-siyasi, fəlsəfi terminoloji vahidlərlə, həmçinin də obrazlı, ekspressiv dil vasitələri ilə xeyli zənginləşmişdir. Yuxarıda ədibin felyetonlarından seçilmiş terminoloji vahidlər əksərən öz həqiqi mənasında işləndiyi kimi, satirik, yumoristik planda da əlavə mənalar vermişdir.

Açar sözlər: *Üzeyir Hacıbəyli, felyeton janrı, felyeton dili, ictimai-siyasi leksika, bədii-estetik xüsusiyyətlər və s.*

Ismail Kazimov

Head of the Department of Turkic Languages,
Institute of Linguistics named after I. Nasimi, ANAS
Doctor of Philology, Professor
<https://orcid.org/0009-0001-4252-7295>
prof. Ismayil.kazimov@ gmail.com

Some linguistic features of Uzeyir Hajibeyli's feuilletons

Abstract

The article is dedicated to the language and style of the feuilletons written by the great composer, master of comedy, and feuilleton author Uzeyir Hajibeyli. The

linguistic facts examined confirm once again Hajibeyli's artistic mastery and his unparalleled skill in satire and humor. It also becomes clear that a person of firm will fought fiercely in his articles and feuilletons against outdatedness and a world nearing its end, exposing fanaticism and all forms of archaic and oppressive governance with a high artistic and aesthetic quality of language, using vivid and original expressions. Thus, the language of Uzeyir Hajibeyli's feuilletons is considerably enriched by socio-political and philosophical terminology as well as by figurative and expressive linguistic means. The terminological units selected from the writer's feuilletons above are mostly used in their literal sense, but also carry additional satirical and humorous meanings.

Keywords: *Uzeyir Hajibeyli, feuilleton genre, language of the feuilleton, socio-political vocabulary, artistic and aesthetic features etc.*

Giriş

Ölkə Prezidenti, Cənab İlham Əliyevin dahi Azərbaycan bəstəkarı, Şərqdə ilk operanın yaradıcısı Üzeyir Hacıbəylinin anadan olmasının 140 illiyi ilə bağlı verdiyi sərəncam sözügedən mövzunun aktuallığını gündəmə gətirir və bir daha aktuallaşdırır. Aktuallığı şərtləndirən başlıca əlamətlərdən biri də satirik felyetonların tək cə ideya-məzmun və sosioloji planda deyil, eləcə də bədii-publisistik dil və üslubu ilə müasir olmasındadır. Sərəncamda deyilir: Üzeyir Hacıbəyli çoxşaxəli yaradıcılığı ilə Azərbaycan mədəniyyəti tarixində silinməz iz qoymuş qüdrətli şəxsiyyətlərdəndir. Ömrünü cəmiyyətin mədəni tərəqqisinə həsr edən fədakar ziyalının yüksək mənəvi-estetik dəyəərə malik irsi Azərbaycan xalqının XX əsrin ilk onilliklərindən vüsət almış ədəbi mədəni intibahın aynasıdır (<https://president.az>, s.180).

Tədqiqat

Məqalədə dahi sənətkar, Azərbaycan musiqisinin uca zirvəsi Üzeyir Hacıbəylinin sovet dövrü felyetonlarının bəzi dil xüsusiyyətləri nəzərdən keçirilir. Həmin felyetonların bədii-estetik xüsusiyyətləri faktlar əsasında müəyyənləşdirilir. Həmin qaynaqlarda olan ictimai-siyasi dil vahidlərinin üslubi-işlənmə məqamları və s. aydınlaşdırılır.

Musiqi aləmində bədii-mədəni tariximizin bütün dövr və mərhələlərini tam şəkildə inikas etdirən böyük düha sahibi Üzeyir Hacıbəyli tək cə milli dramları ilə deyil, eləcə də felyetonları ilə əsl istedad sahibi kimi parlamışdır. Ədib felyetonlarını 1905-1948-ci illər arasında Azərbaycan dövrü mətbuatında çap etdirmişdir. Felyeton ən çox mətbuat janrıdır. Tez, sürətli və intensiv oxunur. Dövrün xaraktertik hadisə və dəlilllərin, faktların seçilərək ümumiləşdirilməsi, tipikləşdirilməsi və s. felyetonun qiymətini, dəyərini, təsir gücünü təmin edir, bu təsiri dilin müxtəlif vasitələri yaradır.

Ümumiyyətlə, akademik A.Axundovun dediyi kimi, ideya-siyasi istiqamətləri öyrənməkdən ötrü felyetonlara müraciət etmək lazım gəlir (Axundov,1970, s.186). Felyeton ədəbi publisistikanın mühüm və maraqlı bir janrı kimi kommunikativ prosesdə oxucuya hissi-emosional təsir göstərir. “Felyetonçu, oxucunun diqqətini hər hansı bir sosial problemə, hətta bəlkə də bəlaya yönəldirərkən ən çox müraciət etdiyi üsul assosiativlikdir. Bu zaman müəllif günün reallığından doğan “qəzəb”ini olduğu kimi, “çılpaq” şəkildə deyil, bədii ədəbiyyatın üsullarından istifadə edərək, kəskin satirik çalarlarla təqdim edir” L. Kaydanın fikrincə, “Felyetonun əbədi predmeti-yeniliklə köhnəliyin mübarizəsi 20-40-ci illərdə dəyişməmiş qalmışdır” (Кайда, 2004, s.182). “Azərbaycan bədii dilinin üslubiyyəti”(Oçerklər) kitabında oxuyuruq: “Felyetonun başlıca xüsusiyyətlərindən bəri dövrün müxtəlif hadisələrin əlaqləndirə bilməsidir” (Azərbaycan bədii dilinin üslubiyyəti, 1970, s. 98).

Üzeyir Hacıbəylinin felyetonları onun seçilmiş əsərlərinin ikinci cildində öz əksini tapmışdır (Axundov,1970, s.456). Bu cildə Üzeyir Hacıbəylinin felyetonları əsas etibarilə “Ordan-burdan” başlığı altında verilmişdir. Digər başlıqlar da vardır. Məsələn: “Tazə lüğətlərdən”, “Vəzirlər proqramı”, “Təskinlik”, “Rusiyaya dair”, “Yenə üsuli-təbii haqqında bir neçə söz”, “Qədirşünaslıq”, “Erməni-müsəlman sülh məclisinə dair”, “Dil” və s. Bundan savayı, sözügedən bu kitabda müəllifin bəzi məqalələri də təqdim edilmişdir: “Muğamat və xalq mahnılarının ifası haqqında”, “Səhnənin tərbiyəvi əhəmiyyəti haqqında”, “Azərbaycanda musiqi təhsili”, “Türk operaları haqqında”, “Koroğlu” operası, “Musiqidə xəlqilik” və s. Adəti üzrə, felyetonda sosial konflikt kəskin şəkildədir. Buna görə də bu kəskinlik dialoq şəraitində daha da qüvvətlənir. Dialoji mətnlərdə bu hala daha çox rast gəlmək olur: Osmanlı qanuni əsasisinə inanmaq olarmı, olmazmı?

Həmin bu məsələ çox adamın fikrinə gəlir və çox adamın bir çoxu deyir ki, olmaz və bu qədər də “olmaz” demək xoşuna gəlmədiyinə görə deyir “olar”.

İndi baxaq görək olarmı? Olmazmı?

İngilis osmanlıya dedi ki, Makedoniyada islahat lazımdır”

Rusiya da osmanlıya dedi ki, Makedoniyada islahat lazımdır.

Bu cürə sözlər osmanlıya girən gəldi. Bir az fikir elədi və soruşdu:

Makedoniya kimin yeridir?

Dedilər_Xristianların!” (Hacıbəyli, 2005, s.11).

Qeyd edək ki, felyetonların yazıldığı zamanın ən vacib, ağırları düşündürən, ürəkləri həyəcanlandıran sosial problemlərinə diqqət, sürətlə inkişaf edən cəmiyyətdə baş verən dəyişiklikləri görmək və göstərmək bacarığı, adamların psixologiya və dünyabaxışlarında yeniliyin müxtəlif təzahürlərinə həssaslıq Ü.Hacıbəylinin istedadının əsas keyfiyyəti olub, onun satirik tənqid axtarıqlarının məzmun və

istiqlamətini müəyyənləşdirmişdir.

T.Hacıyevin nöqteyi- nəzərinə, Üzeyir bəy rus-Avropa söz və terminlərini də satirik planda işlədə bilirdi . Məs: soldat pulu, demokratiya, şənlik, səltənət və s. (Hacıyev, 1975, s.238). Məhərrəmovə yazır ki, “Ü.Hacıbəyovun Sovet dövrü felyetonlarının verdiyi zəngin materialdan aydın olur ki, böyük sənətkar terminoloji sözlərlə yanaşı, ümumi ünsiyyətdə məcazilik çalarına malik olmayan bir sıra birləşmələrdə tutarlı satira vasitəsinə çevirə bilmişdir” (Məhərrəmovə,1968, s.69). Ü.Hacıbəylinin bu felyetonlarında sovet dövründə ədəbi tənqid kəskin publisistika ilə sıx həmrəylik və hətta vəhdət şəraitində inkişaf etmişdir. Publisistikadan cəsarətli sözü və sərrastlığı alan felyeton öz məcrasını tarixin ağ ləkələrinə, siyasiləşməyə istiqamətləndirdi.

Adını çəkdiyimiz və çəkmədiyimiz felyetonlar məzmunca dövrün gerçəkliyidir. Təsvir və ifadə olunan həqiqətlərin üzvi vəhdətidir. Felyetonların məzmunu onun məna və ideyasını, mündəricəni, əlbəttə, ehtiva edir. Ü.Hacıbəyli digər əsərlərində olduğu kimi, felyetonlarında da həyat materialının obrazlı, bir qədər də emosional biçimdə, onun dünyabaxışından və təxəyyülündən keçirərək təqdim edir. Bu məzmun müəyyən müşahidələr əsasında seçilmiş, Üzeyir bəyin öz dünyagörüşü ilə işıqlandırdığı həyat materialıdır. “Bütövlükdə felyetonların mövzusu burada işıqlandırılan həyat hadisəsidir, konkret situasiyadır, müəyyən bir problemdir. M.Qorkinin dediyi kimi, mövzular müəllifin təcrübəsindən meydana gələn, həyatın ona aşılacağı, lakin tam doğrulmamış, müəllifi bu işə təhrik edən bir ideyadır” (Qəhrəmanlı, 2008, s.19).

Onun felyetonların bütün yaxşı nümunələri kəskin konflikt əsasında yaranmışdır. Ə.Hüseynin fikrincə məlum mənələrdən savayı, onlara dildə mənalar vermişdir. Misal üçün “padşah” sözünə sinonim kimi “Allahın kölgəsi” (Hüseynov, 1965, s. 138). Sənətkarlıqla qələmə alınmış felyetonlarda konflikt nə qədər kəskin olsa, onun təsiretmə gücü də bir o qədər kəskin olar. Bizə elə gəlir ki, Ü.Hacıbəylinin felyetonlarının dili konfliktin xarakterindən qaynaqlanır, burada analitik materiallara xas olan stereotiplər ümumən onun üçün keçərli deyil və bu formada müəllifin rəsmi- işgüzar üsluba parodiya üçün müraciəti görünür. Məsələn, “Dil” adlı felyetona diqqət yetirək: ...bizim adamların xristian dillərinə qarşı ibraz etdikləri xidmət məhz fanatizmin ucundandır, nəinki millət və milliyyətlərinin və milliyyət əlaməti olan dillərinin qədir-qiyəmətinə bilməkdəndir. Bunun dəlili çoxdur.

Bir ərəbdən soruşursan? Deyir: Ərəb! - Sən nə dindəsən? - İslam. Nə dildə danışırısan? - Ərəb.

Amma bizim bir nəfərimizdən sor ki, sən kimsən? Deyir müsəlmanam. - Hanki millətdənsən? Müsəlman millətindən. - Nə dinindənsən? - Müsəlman dinindən. Nə

dili danışırısan? - Müsəlman dili. Halbuki özü türkdür, dini islam dinidir, dili də türk dilidir. Daha burasını düşünən yoxdur ki, müsəlman adında millət yoxdur, müsəlman adında dil yoxdur, müsəlman, yəni islam dinini qəbul etmiş bir adam deməkdir. Din başqa, dil başqa. (Hacıbəyli, 2005, s.141). Bu etirazda mətləb aydındır. Müəllif bu aydınlığı *“Palıd ağacı heç vaxt armud ağacı ola bilməz”* atalar sözü ilə əyaniləşdirir. Ü.Hacıbəylinin felyetonlarındakı dialoq tipləri müxtəlifdir: a) mətdaxili dialoq; 2) mətn kontekstində dialoq. Birinci dialoq, əvvəlcə, felyetonda təsvir olunan hadisələrlə, ikinci də isə mətnlə bağlı replikalardan ibarətdir. İ.Hacıbəyli sözügedən felyetonunda dövrün digər ziyalıları kimi ana dilimizə əhəmiyyət verilməməsini qabardır. “Biz öz dilimizə əhəmiyyət verməmişik. Dilimizin qədrini və qiymətini bilməmişik. Buna şahid, əvvəla, üsuli-qədim məktəblərimizdir, hankı ata öz övladını üsuli-qədim məktəbinə qoyduqda o məktəbdə oğlunun nə dildə dərs oxuduğuna əhəmiyyət veribdir?... Heç biri... Atalarımız ancaq bununla təsəlliylən olubdular ki, o məktəblərdə “müsəlmanca” oxunur. Və müsəlmancadan ibarət guya ərəb və fars dilləri imiş, çünki həmin məktəblərdə bu dillərdən başqa özgə bir dil oxunmur” ...İntilgentlərimizin də türkcə bilməmələri və onların müridlərinin də türkcə bilmək istəməmələri aşkar bir əmrdir.

Ü.Hacıbəylinin felyetonlarında müraciət etdiyi mövzuların dili və üslubu zəngindir. Felyetonlarda istifadə olunan dil vasitələri tənqidi fikri daha da gücləndirir. Məsələn, Hiss, duyğu oyada bilməyən, gülüş doğuran şeir yazmaq çox hünər istər. Bir çox yazanlarda da yoxdur o hünər şeir yazanlar tənqid olunur. Felyetona tuş gələn hədəf odur ki, şairlərimiz yadlarından çıxarmasınlar ki, şeirin hər bir fərdi məlumdur, hissini tərcümanı olmalıdır ki, oxuyan kəsdə də o hiss oyansın. (Hacıbəyli, 2005, s.8).

Ü.Hacıbəyli felyetonlarında ciddi sosial məna ortalığa qoyur. O, dövrün çox aktual mövzularını yazdığı felyetonlar üçün mövzu seçirdi. Müəllif fikrini daha çox möhtərizə içərisində bəyan edir, aydınlaşdırır. Məs.: “Qulluqçu şəklin kim olduğunu İranlıya qandırıldıqda, iranlı ona ehtiram etməyə başlayır, öpür və kəməli-təntənə və dəbdəbə ilə spicəka qutusunu yuxarı başa qoyub deyir ki, bunu iki gözüm kimi saxlayacağam”. (Bəli! Yəni iranlılar vəhşilikdən savayı, bir də çox padşahpərəstidirlər, demək istəyir”) (Hacıbəyli, 2005, s.9).

Ü.Hacıbəylinin felyetonlarında başlıca fikir, ideya məramı həyatın, demək olar ki, bütün ciddi sahələrini əhatə etməsidir.

Q.Kazımov yazır ki, “Bədii-publisistik əsərlərin, o cümlədən felyeton janrının əsasında leksik material durur. Həmin material yalnız publisistik üslubda deyil, həm də bədilik prinsipləri nəzərə alınmaqla işlənir, bədilik süzgecindən keçirilir. Felyeton janrı bir sıra görkəmli rus və Avropa yazıçılarının əlində geriliyin,

ətalətin, eybəcərliklərin, vaxtını keçirmiş istimai qaydaların ifşası üçün qüdrətli bir vasitə olmuşdur” (Kazımov, 2008, s.201).

Ü.Hacıbəyovun felyetonları yüksək bədii-estetik keyfiyyətlər kəsb edərək, mütəfəkkir publisist kimi onun demək istədiklərini dəyə bildiyi ən münasib qısa bədii forma, ən mükəmməl sənət örnəyidir. Üzeyir bəy felyetonları dövrün hadisələrinə sosioloji yöndə yanaşır, burda faktların gözünə düz baxan sənətkar cəsarəti, günün və gələcəyin tələblərini aydın görə bilmək müdrikliyi, çoxsayda bədii üsulları ədəbiyyatımızı sosaial həyatın ən vacib əndişələri ilə sıx bağlamışdır. Burada eyham, kinayə, sarkazm kimi bədiilik və ifadəlik vasitələri, məntiqi ifşa, mülayim yumor, gülüş, istehza və eyni zamanda amansız tənqid vardır. Bu o deməkdir ki, komizm vasitələri ilə ifşaçılıq felyeton janrının yeganə funksiyası deyil, yalnız mühüm funksiyalarındandır.

Onun felyetonları bu kimi funksiyaları uğurla yerinə yetirir, çox maraqlı məsələlərə toxunur və zərbi-məsəllərdən istifadə edir: “Əcəb türkün ürəkdən tikan çıxaran məsəlləri var. Məsələn, “Abbasını bəyənməyən beş şahı çıxardar” Bu zərbi-məsəl bir para başiboş, bişüur, məslək və əqidəsiz fırqələrin hər bir kargün zatə qarşı etdiyi istehzaya bir cavabı şafıdır. Hər bir millətin içində “abbasını bəyənməyən” fərdlər vardır... (Hacıbəyli, 2005, s.196-197).

Ü.Hacıbəylinin sovet dövrü felyetonlarının ictimai-siyasi leksika və frazeologiyası xüsusi mövzu olaraq diqqəti çəkir. Bu xüsusda ədib “d u m a, sədriməclis, maarif vəziri, dövlət duması, papşah əmri, donos, hökumət (“şirni” yemə öyrənmiş “hökumətimiz”), bədbəxt müsəlman (xabi-qəflətdə yatan bədbəxt müsəlmanlar), Pasxa bayramı, Dövlət şurası, protest, padşah həzrətləri, goburnat, nəçənlik, Rusiya məmləkəti, Rusiya müsəlmanları , çinovnik və s. ictimai-siyasi termin və terminoloji birləşmələrini müxtəlif məqsədlər üçün işlədir. “O dövrün maarif vəzirinin dumanın məclisindəki düşüncəsinə baxaq:...Canım, vallah, billah, tallah bizim camaat başı ipsiz bir heyvandır. Ondan ötrü lazımdır nə? İşkol, işko l, işkol və yenə işkol. Amma o cürə siz deyən işkol yox ha, ki, bu gün uşaq durub učitelin üstünə tapança çəkə və uçtel də qorxusundan sarılıq azarına düşə. Bəlkə bu cür işkol ola ki, uçtel uşağın üstünə tapança çəkə və uşaq da qələt eləyib, bir də böyük üstünə ağ olmaya!” (Hacıbəyli, 2005, s.328).

Bu və ya başqa söz, ifadə və siyasi terminoloji vahidləri Üzeyir Hacıbəyli həqiqi satira vasitəsinə çevirmiş, dil vahidlərinin semantikasını dəyişdirmiş, genişləndirmiş, metaforik anlamlar yarada bilmişdir.

Bu mətnə gülüş yaradan məzmunla yanaşı, “içkol”, “uçitel” kimi rusizmlər o dövrün tələbinə görə həm danışiq dilində, həm də inteligentlərin diskursunda işlədilmişdir. Bu yolla tənqid olunan nitq tipikləşdirilir və situasiyaya satirik

münasibət təzahür olunur. Ü.Hacıbəyli də Azərbaycan dilinin küğət tərkibi materialından bədii nitqi fərdiləşdirmək, tipikləşdirmək üçün, müəllifin satirik münasibətini bildirməkdən ötrü mühüm üslubi göstərici kimi istifadə etmişdir. Felyeton üçün seçilən rusizmlər və digər sözlər (məs., lotular-yəni istismarçılar, başı havalı, yəni inqilabi fikirli, urus başdı, yəni yeni fikirli və s.) ayrı-ayrı leksik-terminoloji vahidlərin düşdüyü nitq mühiti dərhal müəllifin bəsi-üslubi münasibətini aydınlaşdırır.

Felyetonların dilində məişət sözlərini ədib uğurla terminləşdirə bilib. Bu proses sözün çoxmənalılığı adı altında xüsusi bir ezop priyomudur. Dövrün ədiblərinin demək olar ki, hər biri bu üsuldən istifadə edərək siyasi hadisə ilə məişət hadisəsi arasında müəyyən uyğunluqlar yaradıblar. Felyetonlarda çox müşahidə olunan üslubi material kimi məqsədə xidmət göstərən xüsusi isimlər içərisində toponimik adların da mühüm əhəmiyyəti vardır. Ü.Hacıbəyli bədii mətləblərin oxucuya çatdırmalarında belə sözlər üslubi cəhətdən adi sözlər kimi vəzifəsinə görə uğurla diferensiasiya olunur. Məs.: Osmanlı düşündü: “Serbiya” qopdu, Bolqariya qopdu. Qaradağ qopdu, Qafqazın günbatan tərəfi qopdu. Bessarabiya qopdu. Kirit qopdu, Kıprıs qopdu, Misir qopmaqdadır. Ərəbistan qopar-qopmazdır. İndi də Makedoniya qopsun, bəs nə qalsın? Doğrudan bəs nə qalsın? (Hacıbəyli, 2005, s.11).

Nəticə

Ü.Hacıbəylinin publisistikasına daxil olan felyetonlarında da varlığa, həyata fəal münasibət görə bilir. Fəallıq dərəcəsi də, bəllidir ki, onun üslubu ilə müəyyənləşir. Üslubun yaranmasını isə həyatı zərurət şərtləndirir; bu zərurəti gerçəkləşdirən isə ədibin-Ü.Hacıbəylinin şəxsiyyəti və istedadıdır. Həmin üslubun-felyeton üslubunun məzmun və ideyasını həyat özü diqtə etmişdir.” *Bu üslubun ləyaqəti onun aydınlığındadır*” (Hacıyev, 2017, s.5).

Beləliklə, Ü.Hacıbəylinin felyeton dili ictimai-siyasi, fəlsəfi terminoloji vahidlərlə, həmçinin də obrazlı, ekspressiv dil vasitələri ilə xeyli zənginləşmişdir. Yuxarıda ədibin felyetonlarından seçilmiş terminoloji vahidlər əksərən öz həqiqi mənasında işləndiyi kimi, satirik, yumoristik planda da əlavə mənalar vermişdir. Hesab edirik ki, Azərbaycan dilçiliyi sistemində bu məsələ ciddi tədqiqatını gözləyən problemlərdən hesab olunmalıdır.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikası Prezidenti. (2025, fevral 3). *Üzeyir Hacıbəylinin 140 illiyinin qeyd edilməsi haqqında Sərəncam*. <https://president.az>

2. Axundov, A.C. (1970). Məmmədquluzadə və satira dilimizin bəzi məsələləri. In *Dil və üslub məsələləri* Bakı: Maarif.
3. Babayev, B. (2021). Əbdürrəhim bəy Haqverdiyevin məqalə, məktub və felyetonları. Bakı: AVROPA nəşriyyatı.
4. Кайда, Л.Т. (2004). Стилистика текста: от теории композиции к декодированию. Москва: Флинта.
5. Azərbaycan bədii dilinin üslubiyyatı (oçerklər). (1970). Bakı: "Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı".
6. Hacıbəyli, Ü. (2005). Seçilmiş əsərləri (Cild II). Bakı: Şərq-Qərb.
7. Hacıyev, T. (1975). Satira dili. Bakı: ADU nəşri.
8. Məhərrəmov, R. (1968). Sabir satiralarının leksikası. Bakı: "Azərbaycan SSR EA nəşriyyatı"
9. Qəhrəmanlı, N. (2008). Ədəbiyyat nəzəriyyəsi. Bakı: Bakı Dövlət Universiteti nəşriyyatı.
10. Hüseynov, Ə. (1965). C. Məmmədquluzadənin felyetonlarında sənətkarlıq məsələləri. Azərbaycan, 138.
11. Kazımov, Q. (2008). Cəlil Məmmədquluzadənin sovet dövrü felyetonlarının dili. In *Seçilmiş əsərləri* (Cild 1). Bakı: Nurlan.
12. Hacıyev, T. (2017). Seçilmiş əsərləri 1 (II hissə). Bakı: Elm.
13. Məmmədov, M. (1967). "Molla Nəsrəddin" jurnalında dərc edilmiş felyetonlar. V.İ.Lenin adına API-nin Elmi əsərləri, XI seriya (2).

Daxil olma tarixi: 25.07.25

Qəbul tarixi: 10.09.25